

**СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА, ВАСИЛЬ СТЕФАНИК,
ІВАН ТРУШ: ДО ІСТОРІЇ ВЗАЄМИН**

Ямаш Ю. В.

ВСТУП

Постать всесвітньовідомої оперної співачки Соломії Крушельницької займає особливе місце в історії музичного мистецтва не тільки України, але й Європи кінця XIX – першої половини XX сторіччя. Її ім'я стоїть поруч з такими славетними іменами корифеїв оперної сцени як Маттіа Баттістіні, Енріко Карузо, Тітта Руффо, Федір Шаляпін. Як підкреслював свого часу музичний критик італієць Рінальдо Кортопассі перераховуючи згадані прізвища, що лише одна жінка спромоглась досягнути їх висот і стати на рівні з ними.¹ Репертуар співачки складав 60 оперних партій що виконувались вісьмома мовами. Соломія Крушельницька своїм дивовижним співом підкоряла прихильників музичного мистецтва на сценах провідних театрів Європи і Америки, в тому числі, славетного міланського театр «Ла Скала», паризької опери «Гранд Опера», найбільшого театру у Південній Америці «Колон» в Буенос-Айресі.

Для історичної науки, музикознавства при окресленні феномену співачки важливі кожні деталі формування її таланту, середовища в якому вона перебувала, коло осіб які впливали на розвиток її особистості. Товариські стосунки які Крушельницька підтримувала з багатьма прогресивними провідниками, знаними діячами української і європейської культури, такими як Ріхард Штраус, Джакомо Пуччіні, Іван Франко, Дмитро Павлик, Микола Лисенко, безсумнівно, впливали на її світогляд, тим чи іншим шляхом сприяли її душевній рівновазі, додавали впевненості у власних силах, були дотичними чинниками в розкриттю її таланту.

Серед знайомих Соломії Крушельницької були Василь Стефаник, в майбутньому класик української літератури, письменник-новеліст, відомий майстер експресіоністичного напрямку в літературі та Іван Труш, знаний художник імпресіоніст, який очолив мистецький рух в Галичині на початку XX ст.

¹ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головаценка. К. : Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 125.

Не тривалі, але змістовні зустрічі і спілкування співачки, письменника і художника, нові дослідницькі розвідки цих подій дають вагоме підґрунтя для висунення наукових гіпотез і відкритті нових напрямків історії музичного і образотворчого мистецтва.

1. Історія, обставини знайомства і спілкування «гультяйської трійці»

1895–96 роках Соломія Крушельницька, отримавши запрошення від Краківської опери, виступає на сцені місцевого театру в оперних постановках Джузеппе Верді «Бал-маскарад» і «Трубадур», Жака Франсуа Фромантала Галеві «Дочка кардинала», Ріхарда Вагнера «Лоенгрін». Перед гастролями співачка бере уроки співу у відомого віденського професора Генсбахера, що в результаті сприяє її успіху і тріумфу у вагнерівській опері в ролі Ельзи, ствердженню її реноме найкращої вагнеристки. Саме в цій ролі вперше бачать на сцені краківського театру і будуть мати можливість насолоджуватись співом Соломії її земляки Стефанік і Труш. Критика буде визнавати співачку ідеальною Ельзою². В рецензії до опери її будуть називати ідеальною, шляхетною, чарівною синьориною з тендітною і стрункою постаттю, що так прекрасно відбила гарячу і болісну пристрасть Ельзи³.

У 90-х роках ХІХ ст. майбутній письменник Василь Стефанік і майбутній художник Іван Труш отримують у Кракові професійну освіту⁴. Стефанік вчиться на медика у Ягеллонському університеті, Труш у Краківській школі красних мистецтв, яка згодом отримує статус академії⁵. Українці які студіюють у Кракові в різних навчальних закладах об'єднуються в товаристві «Академічна громада», де і відбувається знайомство обидвох юнаків. Стосунки Стефаніка і Труша дуже швидко переростають у дружбу, яка триває протягом всього їхнього життя.

Василь Стефанік красномовно буде згадувати про свого приятеля: «Поза студентами медицини треба згадати у Кракові Івана Труша, який вчився малярства в Академії. Острий полеміст, інтелігенція глибока і

² Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К. : Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 23.

³ Там само.

⁴ Ямаш Ю. Студії І. Труша у Краківській академії мистецтв. International Trends in Science and Technology. Vol. 4. Research and Scientific Group, Warsaw, Poland, 2017. S. 15.

⁵ Горак Р. Василь Стефанік. Біографія. Львів : Апіорі, 20020. С. 82.

загальна, один з найталановитіших людей, яких знаю, з величезним образованием і фаховим і загальним. Всі його знають.»⁶

Співачка, майбутній художник та майбутній письменник познайомилися у 1895 році коли Соломія перший раз перебувала у Кракові на гастролях. Скерував до Крушельницької студентів Михайло Павлик. Соратник Івана Франка, відомий український письменник і публіцист Павлик опікувався справами «Академічної громади», а також був наставником співачки і активно з нею листувався. За версією Врублевської, одного разу, після вистави у двері вбиральні примадонни постукали двоє хлопців – «Один білявий із хвилястим волоссям, другий похмурий – циганкуватий. Обоє вищі середнього зросту»⁷. Факт цієї зустрічі підтверджує у своїх спогадах Олена Крушельницька сестра співачки: «У Кракові Соломію широ вітали студенти-українці, багатьох з яких вона знала раніше. Серед них були Іван Труш і Василь Стефаник. Вони часто зустрічались, багато говорили на мистецькі та літературні теми»⁸. Цікаве твердження яке фактично доводить що трійця була до Кракова знайома. Черговий міф який поки не має підтвердження.

Існують інші міфи стосовно відносин дівчини і юнаків. Джерелом одного був Роман Труш (1914–1998) – молодший син Івана Труша. Він стверджував що в Кракові цю трійцю називали «гультьяйською». Це твердження було почуто під час особистого спілкування з сином художника в ході сучасного дослідження ще у 1998 р. Знаючи вдачу Романа Івановича і його фантазії у спогадах про батька можна прискіпливо ставитись до цієї легенди. За версією Врублевської хлопці дійсно запрошували співачку до кав'ярні. Можливо, це відбувалося неодноразово. Припустимо, навіть, що юнаки удвох не упускали можливості порозважатись. Мали свої улюблені місця у Кракові – кав'ярня Кіряка, «Яма Міхаліка» по вул. Флоріанській, постійними відвідувачами якої були артисти-маляри і які прикрасили її своїми мальовидлами; згадується також «Зелений бальончик». Майбутні митці ходили ще до Турлінського в ресторан «Під павичем»⁹. Роман Горак описуючи краківський побут Стефаника згадує також кав'ярні Шмідта і

⁶ Стефаник В. Про ясне минуле. Альманах українського студентського життя в Кракові. Краків : Наукове товариство «Українська студентська громада», 1931. С. 10.

⁷ Врублевська В. Соломія Крушельницька. К. : Молодь, 1979. С. 159.

⁸ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття , упорядкування і примітки М. Головащенко. К. : Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 56.

⁹ Слотюк І. Іван Труш: «Всякий повинен обіцяти лиш те, що в сфері його сил» [електронний ресурс]. Історія. 13 декабря 2012 13:45:30 <http://h.ua/story/368518/>

Завера, де збиралась місцева «малярія» та «невростенія»¹⁰. Труш як герой роману каже, звертаючись до Соломії: «Краків веселе і здатне до всяких фіглів місто. Тим більше тепер, коли обивателі познайомилися з теоріями «мистецтво для мистецтва», «надлюдськості», «нагої душі» з походами до нагих жінок...»¹¹

Врублевська робить помилку посилаючи наших героїв до «Зеленого бальончику». Ця краківська назва була на слуху, але ні кав'ярні, ні цукерні чи ресторану під такою назвою на час гастролей співачки не існувало. Насправді «Зелений бальончик» було вар'єте засноване лише 1905 року і виступало воно саме у «Ямі Міхаліка». Є об'єктивні підстави вважати що саме туди мала потрапити мистецька трійка. По перше згадана кав'ярня знаходилась на вул. Флоріанській, недалеко від академії і ще ближче, буквально у п'яти хвилинах від театру. Бідним студентам не треба було витратитись на екіпаж для примадонни. Це було культовим містом де збиралась краківська богема – митці, літератори, поети і театральні. Особисто для Труша «Яма Міхаліка», її атмосфера була близькою. Після пленерів сюди часто заходили учні професора академії Яна Станіславського, одним з яких був Труш. Антоній Вашковський згадував: «У сутінках вулиця Флоріанська в Кракові оживала дивними фігурами плащів, часто підборів з вивернутим назовні хутром, черевиків, інколи з верхом, брудними або вкритими дорожнім порошком, обличчями з недбалим волоссям, смаглявими, засмаглими, посіченим вітром і дощем, капелюхи фантастично погнуті, оксамитові берети – це станіславці поверталися з краєвиду, всі до «Ями Міхалікової»»¹². Що артистична студентська публіка бувала тут постійно свідчить картина з образом-глибою Яном Станіславським і його учнями яка досі прикрашає стіни кафе.

Первинно кав'ярня мала назву «Львівська» і це додаткова причина завітати сюди. В ній панував львівський дух замішаний на ароматах смаколиків за львівськими рецептами, що також не могло не приваблювати студентів-українців. Львівська цукерня була новою модною «крапкою», новим місцем зустрічей для богемки який відкрив 1895 року практично однолітка Стефаніка, Труша і Крушельницької талановитий і амбітний кондитер Ян Аполінарій Міхалік. Він походив зі шляхетної поміщицької родини зі Східної Галичини, а саме, як вказують польські джерела, з села Hołobutowicachi, скоріш за все

¹⁰ Горак Р. Василь Стефанік. Біографія. Львів : Априорі, 20020. С. 190.

¹¹ Врублевська В. Соломія Крушельницька. К. : Молодь, 1979. С. 175.

¹² Faron B. Jama Michalika. Przewodnik literacki. Krakow : Wydawnictwo Edukacyjne, 2013. S 30.

с. Голобутів що у стрийському повіті¹³. Саме там 1871 р. народився майбутній власник і керманіч найстарішої й найпопулярнішої артистичної кав'ярні у Польщі. То що шляхтич зайнявся кондитерською справою було дивовижно і сприяло цьому низка обставин. Під час навчання у львівській гімназії юний Ян отримав купу незадовільних оцінок. Його батько на це зреагував своєрідно. Він покарав свого нащадка, змінивши йому літні вакації на практику у львівській цукерні Бенецького, з яким знався особисто і заклад якого відвідував постійно.

Ім'я Олександра Бенецького відомо як одного з найкращих кондитерів Львова, міського радника, члена львівського Куркового товариства, мисливця, члена ловецького товариства імені святого Губерта і мецената. Свою славетну цукерню він відкрив у 1885 році у триповерховій кам'яниці на центральній вулиці міста, вул. Кароля Людвіка, 11¹⁴. Прихильникам історії міста ця споруда відома як колишній готель «Центральний» що розташована на розі сучасного пр. Свободи і вул. Дорошенка в якому свого часу зупинялась Леся Українка, мешкав Іван Труш. До Бенецького в приміщеннях першого поверху містилась також уславлена цукерня Ротлендера. Міхаліка-старшого та інших завсідників приваблювала згадана цукерня зручним розташуванням у центрі міста, брама якою була відкрита для відвідувачів з раннього світанку майже до самої ночі (7.30–23.00). У вечірній час там грала жива музика. Львівський хроніст Мар'ян Тирович згадував: «Недалеко готелю «Вікторія» і пам'ятника Янові III Собеському містилася цукерня Бенецького, котра ніколи не була переповнена. За мармуровим столиком ми їли вершкове та фруктове морозиво, дуже смачне і пишне в кольорі, його завше подавали з тоненькими рурками, котрі хрупали в устах. Сьогодні в найвишуканішій цукерні такого не знайдеш»¹⁵. Цукерня була настільки популярною що отримувала замовлення з Нью-Йорку, Лондону та Александрії. Це не дивно, оскільки смаколики, якими там частували, робились за кращими рецептами кондитерів Відня, Дрездена, Гамбургу, Парижу, Лондона, Кракова, Варшави у яких Бенецький під час тривалої європейської подорожі стажувався. Звісно, Ян Міхалік перейняв ці секрети кулінарії і так захопився справою, що по збігу часу свого покарання навідріз відмовився повертатися до шкільної лави. Батько

¹³ Faron B. Jama Michalika. Przewodnik literacki. Krakow : Wydawnictwo Edukacyjne, 2013. 171 s.

¹⁴ <https://photo-lviv.in.ua/tsukernya-benetskoho-abo-yak-lvivski-solodoschi-do-nyu-jorku-ta-london>

¹⁵ Там само.

дозволив лишитися синові в цукерні сподіваючись що той перебіється і повернеться до навчання. Але нова професія так привабила юнака, що коли він набрався достатнього досвіду, вирішив відкрити свою власну справу. Конкурувати з Бенецьким і іншими львівськими кондитерами було би важко і, певно, не без допомоги батька Міхалік переїздить до Кракова і там започатковує своє підприємство. Він навіть не підозрює наскільки вдалим стає його перший крок. Для цукерні він винаймає приміщення у Йозефа Вітошинського по вул. Флоріанській, 45. Будинок знаходився в центральній частині, неподалік від Флоріанської вежі і практично впритул до будинку де мешкав ректор Краківської школи красних мистецтв Ян Матейко. На початку свого існування львівська цукерня виглядала доволі скромно – відразу при вході приміщення під склепінням де продавали тістечка і за ним невеличкі покої в яких бавилась, як зазначають краківські хронографи, артистична циганерія. Художники встигали зранку забігти на швидкий сніданок. У вечірні години до артистів поступово стали долучатись літератори і театрали. Центром уваги кав'ярні був великий круглий стіл що знаходився у правому куті зали напроти великого вікна. За тим столом серед богемної публіки – артистів і прихильників Мельпомени вперше зародилась думка видання «Театральної теки». Цей штрих в замальовку образу як самої «Ями Міхаліка», так і товариства що там збиралось дає підказку яким чином Труш ставав театралом. Якщо розмови серед артистичних братчиків точилиось навколо театральної теми, нехай навіть, що це відбувалось епізодично, амбітний юнак мав бути в темі. Для цього, мінімум, треба було відвідувати театр. Труш, попри фінансову скруту, намагається потрапити на вистави. Це відбувається від самого початку його перебування у Кракові, від початку його навчання у 1891 р. Він встигає оглянути декілька вистав у старому краківському театрі, а за два роки від 1893 р., коли зводиться будинок нового театру за проектом архітектора Яна Завейського, стати поціновувачем і аналітиком якщо не театрального мистецтва, то хоча б фаховим критиком театральної архітектури. Про атмосферу яка панувала ще у старому театрі Труш буде згадувати: «Мешкаючи у Кракові ще перед вибудуванєм нового театру, мав я нагоду приглянути ся життю в старім театральним будинку при Щепанській площі. Театральна саля була тісна і темна. Брак освітлення дальших місць давав спромогу учацати до театру і біднійшій клясі мешканців Кракова, бо темнота крила обшарпані штани, витерті лікті сурдуків, дешеві перкальові станики, або позеленілі від сонця сукні»¹⁶. Пізніше

¹⁶ Труш І. Новий театральний будинок і вигляд на будуче. *Артистичний вісник*. 1905. № 5. С. 49.

у Львові, коли він буде у своїх публікаціях аналізувати проекти на будівництво театру «Руська бесіда», новий краківський театр, який в той час вже буде носити ім'я Ю. Словацького, буде слугувати як взірць в національному контексті для української громади міста.¹⁷ Труш уважно, мистецьким оком буде розглядати парадну куртину Генріха Семірадського у краківському театрі і пізніше порівнювати її з львівською завісою віддаючи перевагу першій; про що він згадає в некролозі на смерть польського художника.¹⁸ Щоб Соломія склала постійну компанію студентському тандему віриться мало. Занадто була віддана театральному мистецтву щоб марнувати час у кнайпах і про це наголошувала: «... я знаю одну лише святую річ у житті – власне горло. Наприклад, у ресторані я не їм гострого, не п'ю холодного, не терплю алкоголю, навіть найбезпечнішого. Не можу довго сидіти на банкетах, бо в мене режим, приходжу за довго перед виставою... після вистави ще залишаюсь у театрі. Щоб відпочити голосниці»¹⁹. Між тим, не все так однозначно в лапідарній заяві співачки. Вона любила добре товариство і не цуралась провести час у веселій компанії. В одному з листів до Павлика Крушельницька зізнавалась: «Я осьде до марної реставрації піду.....»²⁰. Вона відносила нових краківських знайомих до своїх людей, за її виразом, і з охотою складала їм товариство.

2. Закоханість як мотивація створення живописного портрету співачки

Існує міф що Стефанік був закоханий у співачку. Красуня, розумниця, талановита, за висловом Павлика – «прегарна, але галичанка»²¹. Важко було не закохатися. Хоча, ніби Стефанік сам це заперечував: «Ви не майте лишень боя і не думайте, що я, описуючи землячку вже й полюбив її. Бояв би-м ся, аби не зійти на занадто утерту дорогу»²².

Врублевська лише зробить натяг: «В отой краківський період чимало молодих людей закохувалося у Соломію, багато хто й оспівдувався. Соломія, як завжди, трималася приязно, та й годі. Серед

¹⁷ Труш І. Новий театральний будинок і вигляд на будуче. *Артистичний вісник*. 1905. № 5. С. 49.

¹⁸ Труш І. Зі смертю Генріха Семірадського. *Науково-літературний вісник*. 1902. Т. 20, кн. 11. С. 26.

¹⁹ Там само. С. 164.

²⁰ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К: Музична Україна, 1979. Ч. II. Матеріали. Листування. С. 263.

²¹ Там само, С. 262.

²² Врублевська В. Соломія Крушельницька. К. : Молодь, 1979. С. 175.

тих закоханих були й ті, про кого вона ніколи не дізналася»²³. До тієї компанії кого Соломія не знала, але був в неї до нестями закоханий належав двадцятирічний Франтішек Гловачек – майбутній відомий чеський етнограф. Він знав що співачка щоденно має променад краківському середмісті між 11 і 12 годинами, ходив постійно за нею, так жодного разу і не наважився підійти до неї і заговорити. Боявся зняковіти і зашарітися, боявся реакції співачки, її сміху у відповідь. Саме роль Ельзи в «Лоенгріні» остаточно приголомшила його: «Я ходив усі ці дні, мов зачарований. Моя душа була в полоні невідомого досі почуття, яке не залишило мене навіть після повернення до Праги»²⁴. До закоханих в Соломію письменниця Врублевська записує графа Бодені.

Питання і народження ще одного міфу в контексті теми полягає в іншому. Чи оминув цієї долі, чи був Труш, поціновувач краси також закоханий? Якщо про це ні сам художник, ні дослідники його життя і творчості не згадували, це не означає що цього не могло бути. У оперну діву закохувалося безліч чоловіків. В стосунках не на відстані, а досить товариських, як свідчать факти, Іван спостерігав за дівчиною, розглядаючи її на початку як митець вивчає модель. Існує не писане правило для художників-чоловіків які пишуть жіночий портрет. Щоб робота була варта уваги вони мають закохатися в модель. Це пояснюється що за творчими натурами стелиться слава гувльвіс і батярів. Як би і мав почуття то мусив мовчати і приховувати це. Молодий художник в подібній ситуації мав би поставити питання до себе – хто він, сільський хлопець з провінції і Соломія – зіркова оперна діва. Студенти після її тріумфального виступу на краківській сцені запряглись замість коней у карету катають Соломію вечірнім містом. Не виключено, що Труш міг бути у тому возі одним з коней. Найважливіший чинник приховування своїх почуттів – це товариська відданість. Мусив поступитися і віддати перевагу своєму другу Стефанику. Дружба найцінніше і вона між товаришами збережеться до кінця життя.

Питання чи Труш був закоханий в Соломію, чи ні, можливо, навіть другорядне. Завдання яке мала би поставити сучасна історична наука, сучасне мистецтвознавство – чи написав Труш портрет Крушельницької, чи скористався він нагодою створити прижиттєвий образ співачки? Існує декілька таких портретів співачки. Один з них, виконаний пастеллю Францишеком Жмурко, за словами її племінниці

²³ Врублевська В. Соломія Крушельницька. К. : Молодь, 1979. С. 177.

²⁴ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головаценка. К: Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 92.

Марії-Соломії Скорик безслідно зник.²⁵ На цьому портреті співачка була зображена в образі Діани з півмісяцем над чолом з опери «Графіня» Станіслава Манюшко. Написала прижиттєвий портрет артистки відома українська художниця Ярослава Музика. Свого часу вона гостювала у Крушельницької на її італійській віллі у Віареджо. Соломія як персонаж з опери «Аїда» Джузеппе Верді зображена на рисунку французького ілюстратора Еміля Леві. Цей рисунок художник виконав за завданням театрального часопису «La Revue d'art dramatique» з фотографії. Начерк був поміщений у статті “Mea Kruszelnicka” в номері часопису від 17 серпня 1902 р. (за новітньою версією дослідники творчості Крушельницької цей рисунок приписують іншому авторові).

Відомо також що з проханням написати портрет співачки звертався титулований художник М. Давидович. У своєму зверненні, щоб викликати довіру, мусив зробити собі рекламу і згадати що є автором портретів Романа Сангушка, брата намісника Галичини, портрету київського митрополита Платона, київського митрополита Іоанікія, графа Ксаверія Браницького і т. і. Художник планував зробити великий портрет в натуральний розмір (3,5 x 2, 5 лікті) в тій позі і костюмі яких зажадає Крушельницька. Давидович планував виставити образ на Всесвітній виставці в Парижі в листопаді 1899 р., а пізніше передати його в дарунок. Для виконання портрету досвідчений художник, як видно з його послужного списку, просив приділити мінімум 15 сеансів.

Серед мистецького спадку Івана Труша, а це біля 6 тис. картин у науковому обігу (музейні національні і зарубіжні збірки і оприлюднені твори з приватних колекцій) знаходиться не більше 15% від загального числа. Решта, а це понад 5 тис. картин є у приватній власності в Україні, Польщі, Канаді, Німеччині, Австрії, США, Австралії і т. ін.

Враховуючи цей чинник однозначно стверджувати що в одній з колекцій не зберігається портрет Крушельницької не можливо. З протилежної точки зору портрет примадонни авторства Труша може існувати на основі декількох аргументів. Чутлива натура художника ні зором, ні слухом, ні серцем, ні розумом не могла не відреагувати, не підпасти під вияви флюїдів прекрасної пані. Художник спочатку бачить її на сцені в образі Ельзи в опері Ріхарда Вагнера «Лоенгрін». До знайомства він більше сприймає її слухом – музика і чарівний спів викликають захоплення і роблять з юнака довічного її прихильника. Крушельницька стосовно музики зробить слушне порівняння:

²⁵ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К: Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 156.

«Лисенко наш зовсім схожий з Вагнером»²⁶. В одному з листів до Павлика вона називає вагнерівську музику пречудовою, яка промовляє не лише до серця, а й до розуму²⁷. Отож Труш зі своїм другом Стефаніком мають прекрасну нагоду почути спів Крушельницької, найкращої виконавиці сопранових партій в операх німецького композитора.

Особисте знайомство дозволяє художнику розгледіти панянку зблизька прискіпливим оком митця. Александр Антиохінський, Праксітель, Фідій різьбили своїх богинь з подібних натур. Американський музикознавець і музичний критик Дж. Дюваль підкреслював саме класичну красу співачки: «Роден говорив, що краса людини – це вираз обличчя і грація тіла. Таким чином, я можу сказати, що Крушельницька є справді прекрасна, оскільки обличчя рідкісного благородства й емоційної виразності гармоніює з її стрункою і красивою постаттю. Вона це Юнона...»²⁸. Друг артиста-маляра Стефанік помічає лише один зовнішній недолік – нижню губу, яка в реаліях робить дівчину ще миліше.

На цьому етапі сприйняття жіночого образу для митця має спрацьовувати Фройдівський механізм. Художник, навіть не важливо, чи він закоханий чи ні, бачить перед собою пречудове явище, краєвид, об'єкт чи предмет (фантастичний захід сонця в сосновому лісі, вродливу юну панянку, коштовну вишукану річ). Більшість з того що зачаровує митця він не в змозі придбати, не в змозі опанувати, привласнити собі назавжди. Щоб подолати бажання володіти прекрасним художник сублімує його і через своє мистецтво, через творчий процес і створення художнього образу стає власником своєї мрії. Таким чином маючи об'єкт захоплення (Соломія не могла їм не бути навіть для монаха, не говорячи вже про наділеного мистецьким хистом юнака), обставини його сприйняття які лише за Фройдом підсилювали лібідо художника, не досяжність цього об'єкту, не могли не спонукати Труша до створення портрету співачки. Це є перший аргумент на користь нашої гіпотези. Між тим, враження Труша тільки голосницею, витонченим профілем з великими очима і стрункою фігурою співачки не обмежуються. Розум Труша з подивом сприймає спілкування з жінкою освіченість якої, її знання не поступаються його рівню, рівню затятого полеміста і всебічного інтелектуала. Джакомо Пуччіні до Соломії вживає словосполучення «Розумниця Крушельницька», підкреслюючи таким

²⁶ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головаценка. К: Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 20.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само. С. 196.

чином не її виконавське обдарування і красу, а саме розум.²⁹ Відомий італійський музикознавець Джіно Мональді називає її «людиною витонченого інтелекту»³⁰.

Парадоксальним чином збігається за списком художня література і періодика яку читають Іван Труш і Соломія Крушельницька. Насправді в тому нічого дивного не стається, оскільки наставником обидвох є Михайло Павлик, який не тільки рекомендує відповідну, корисну, на його думку, літературу і періодику, а ще й особисто позичає або дарує її, надсилає як до Кракова так і на адреси співачки. В переліку перечитаних авторів художника і співачки значаться Еміль Золя, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Максим Горький, звісно Тарас Шевченко. Причому Крушельницька знайомиться не тільки з поетичною творчістю Шевченко. В її бібліотеці знаходяться друковане видання надіслане Павликом з офортами Шевченка. Звичайно, перерахованими авторами літературна обізнаність наших персонажів не обмежується. Крушельницька за порадою Павлика віддає перевагу російській літератури, сама обирає твори італійських та французьких літераторів. Труш натомість володіючи чудово німецькою і польською мовами віддає перевагу німецькій класичній літературі, перекладам французьких і норвезьких авторів.

Спілкування літературно-музично-образотворчої трійці в краківських кав'ярнях з таким інтелектуальним багажем не могло бути порожнім і передбачало спільні цікаві теми для розмов; їм було про що говорити і ця бесіда була зрозумілою для кожного з них. Отож, Труш захоплено сприймає нову зіркову знайому через спів, через зовнішній образ, через інтелект. Четверта складова Трушевого сприйняття і, можливо, вирішальна для художника, з огляду на час знайомства, це кодове слово «Драгоманов» яке робило трійцю однодумцями, надзвичайно близькими, стирало соціальні та інші рамки подібно до кіплінгівських героїв, які відгукувались на гасло «Ми однієї крові». Труш, Стефаник, Соломія Крушельницька були драгоманівцями. Вся «Академічна громада» до якої належали наші студенти були під впливом теорій Михайла Драгоманова. Соломія стала драгоманівкою завдяки Павликові, мала бажання і шукала можливість особисто познайомитись з письменником, згадувала ледве не в кожному листі його ім'я, називала його батьком. Четвертий чинник остаточно мав би запалити вогонь в серці чутливої натури Труша.

²⁹ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К: Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. С. 115.

³⁰ Там само. С. 122.

Останнє, що вже смертельно мало вразити Труша, це статус співачки, статус примадонни, оперної діви, її зірковість, її неймовірна популярність. Труш був прихильником теорії ролі особистості в історії. Протягом свого життя, зробивши кредом своєї творчості і діяльності піднесення культури власного народу, він тримався персон які входили до подібної категорії, підтримуючись їх, популяризуючи їх творчість, розглядаючи в багатьох випадках їх життя як приклад для наслідування. Крушельницька, безумовно, потрапляла в цю категорію яка підносила українське мистецтво, українську культуру, робила їй славу і це, як мінімум, мало викликати в його душі величезну повагу. Крім історичних знакових постатей в українській культурі, портрети яких створив Труш, таких як Шевченко, Котляревський, Шашкевич, Сембратович на життєвому шляху траплялись реальні харизматичні натури які заволодівали думками мільйонів. Добрими знайомими, друзями, однодумцями Труша були Іван Франко, Михайло Грушевський, Леся Українка, митрополит Андрей Шептицький, Микола Лисенко, Ольга Кобилянська і багато інш.

Відбиток краківських юнацьких стосунків лишився на все життя в серці художника. Чарівний голос Соломії буде супроводжувати Івана в найхвилюючі моменти його життя. При доброму гуморі, пізніше, у себе вдома у Львові на вул. Обводній він буде наспівувати арії з «Лоенгріна» які знатиме на пам'ять. *“Mein lieber Schwan...”* буде повертати його до глядацької зали Краківської опери де вони разом зі Стефанюком молоді, енергійні, сповнені сил і надій зарожено слухали і милувалися Солохою в образі Ельзи. Стосовно теми, крім наспівування сольних партій художник-символіст в живописі буде малювати ледве не кітчевих лебедів. Ніхто із знавців його творчості за сто років так і не розпізнає в цих зображеннях образ сина Парсифаля – «Лебединого лицаря» (Schwanritter).

То що саме ця романтична опера вривається у пам'ять художника винне винятково талановите інтерпретування образу своєї героїні Крушельницькою. Іван завдячуючи їхнім товариським стосункам відвідує театр і стає завзятим театралом. Соломія буде радити краківським товаришам потратити на вистави за участю славетної Елеонори Дузе під час її гастролей у місті. Син художника Роман Іванович згадуватиме як вони, діти разом з батьками поверталися після вистав у Великому театрі у Львові, доїжджаючи додому на околицю міста потягом (залізна колія була поруч). Знаючи про пристрасть Труша до театрального мистецтва один з кунстгендлярів, обираючи картини художника, завжди буде наспівував арії з різних опер. Співав гарним голосом і це діяло. Труш продавав свої роботи дешевше, про що згадував з іронією: «Що не доплатив, то доспівав». Від краківських часів Соломія залишиться для Труша улюбленою співачкою, а Вагнер

улюбленим композитором. Останню оперу яку він буде слухати у своєму житті буде «Валькірія».

Якщо стосунки і неодноразові зустрічі Крушельницької зі Стефаніком після краківських гастролей документально підтверджені, описані в спогадах, згадуються в мемуаристиці і епістолярії, то стосовно Труша такі відомості практично відсутні, за виключенням одного важливого листа; його зміст має офіційний характер, датований 28 травнем 1899 р. і підписаний крім Труша ще Володимиром Охримовичем. В цей час художник разом з відомим політичним діячем, науковцем і правником Охримовичем займалися, як співредактори організацією видання часопису «Будучність». Соломія Крушельницька фінансово підтримала видання і кореспонденти висловлювали їй щире подяку за надіслану субвенцію. В листі зазначалось: «Повірте, пані, ваша жертвовність для народної справи нас глибоко зворушила, і за те бажаємо Вам щораз нових тріумфів у Вашій артистичній кар'єрі і сповнень всіх Ваших душевних бажань»³¹. Надана співачкою допомога уможливила появі 15 червня того ж року першого номеру суспільно-політичного часопису для українсько-руського народу «Будучність». Не виключено, Крушельницька відгукнулася на прохання дотації від самого Труша. Ця подія свідчить про активну громадську позицію співачки у справі розвитку національної ідеї. Подібна жертвна акція посилювала її самооцінку, додавало відчуття потрібності і корисності. У свою чергу, з великою ймовірністю, редактори мали б віддячити не лише листом, а й знаючи інтерес артистки до політичних і культурних подій надсилати їй номери часопису. У цьому випадку Соломія Крушельницька могла читати дописи Івана Труша поміщені в «Будучності».

ВИСНОВКИ

Дослідження взаємостосунків славетної української оперної співачки Соломії Крушельницької, письменника Василя Стефаніка, художника Івана Труша розкривають важливі нюанси їх краківських зустрічей 1895–96 рр., які вплинуть на подальшу їх творчість, долю і перипетії їх життєвих шляхів. В особах двох краківських студентів, в майбутньому видатних діячів української культури, корифеїв в царині української літератури, образотворчого мистецтва, живопису Соломія Крушельницька знайде прихильників свого таланту і, в першу чергу, відданих друзів, контакти з якими у подальшому буде завжди при нагоді підтримувати.

³¹ Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К. : Музична Україна, 1979. Ч. II. Матеріали. Листування. С. 314.

Аргументація нових розвідок стосовно наукової гіпотези що до написання Іваном Трушем живописного портрету славетної співачки має переконливе підґрунтя. Враховуючи що більше ніж 80 відсотків живописної спадщини, а це понад 5 тис. картин художника знаходиться в приватних збірках і не входить в наукових обіг сучасної мистецтвознавчої науки, дослідники творчості Соломії Крушельницької, так само як і дослідники мистецького спадку Івана Труша мають широке поле для пошукової роботи. Знахідка автентичного портрету пензля Труша, як і зниклого портрету авторства Жмурко збагатили б іконографію артистки, розширило відомості про її образ, наповнило новим змістом наукові розвідки в галузі музикознавства. Враховуючи значення творчості Крушельницької, її внесок в у світове музичне мистецтво, результати сучасного дослідження важливі не тільки для української національної, але й для європейської науки і культури.

АНОТАЦІЯ

Матеріали досліджень включають сторінки біографії всесвітньо-відомої оперної співачки Соломії Крушельницької періоду її театральних гастролей у Кракові 1895–96 рр. Зокрема, мова йде про взаємостосунки та обставини її зустрічей з Василем Стефаником, в майбутньому класиком української літератури, популярним письменником-новелістом, відомим майстром експресіоністичного напрямку в літературі та Іваном Трушем, художником імпресіоністом, який очолив мистецьких рух в Галичині на початку ХХ ст. Аргументи і висновки наукових розвідок дозволять стверджувати про існування живописного натурального портрету артистки написаного Іваном Трушем у краківський період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Faron B. Jama Michalika. Przewodnik literacki. Krakow : Wydawnictwo Edukacyjne, 2013. 171 s.
2. Горак Р. Василь Стефаник. Біографія. Львів : Апріорі, 2020. 368 с.
3. Врублевська В. Соломія Крушельницька. К. : Молодь, 1979. С. 155.
4. Слотюк І. Іван Труш: «Всякий повинен обіцяти лиш те, що в сфері його сил». Історія. 13 декабря 2012 13:45:30. URL: <http://h.ua/story/368518/>
5. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К: Музична Україна, 1978. Ч. I. Спогади. 398 с.
6. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Вступна стаття, упорядкування і примітки М. Головащенко. К. : Музична Україна, 1979. Ч. II. Матеріали. Листування. 447 с.

7. Стефаник В. Про ясне минуле. Альманах українського студентського життя в Кракові. Краків : Наукове товариство «Українська студентська громада», 1931. С. 10.

8. Труш А. Мій батько – художник. Іван Труш : Збірник міжнародної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження. Львів : Вид. Львівського університету, 1972. С. 115.

9. Труш І. Зі смертю Генріха Семірадського. Науково-літературний вісник, 1902. т. 20. кн. 11. С. 26.

10. Ямаш Ю. Студії І. Труша у Краківській академії мистецтв. *International Trends in Science and Technology*. Vol. 4. Research and Scientific Group, Warsaw, Poland 2017. S. 15–18.

11. Цукерня Бенецького, або як львівські солодощі до Нью-Йорку та Лондону їздили. Фотографії старого Львова. URL: <https://photo-lviv.in.ua/tsukernya-benetsko-ho-abo-yak-lvivski-solodoschi-do-nyu-jorku-ta-london>

Information about the authors:

Yamash Yuri Volodymyrovych,

Candidate of Art Studies,

Associate Professor at the Department of Design

National Forestry University of Ukraine

17, Popovich str., Lviv, 79005, Ukraine